



# basic education

Department:  
Basic Education  
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

## NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREDI YA 12

XITSONGA: RIRIMI RO ENGETELA RO SUNGULA (FAL)

PAPILA RA 2 (P2)

HUKURI 2012

MEMORANDAMU

TIMARAKA: 70

Memorandamu leyi yi na 14 wa tipheji.

**Rhubiriki ya maavelo ya timaraka eka xitsalwana xa MATSALWA**  
 Xiya ku hambana ka maavelo ya timaraka exikarhi ka Nkoka wa mahungu na Xivumbeko, ku katsa na matirhiselo ya Ririmi

<b>TIKHODI NA MAAVELO YA TIMARAKA</b>	<b>NKOKA WA MAHUNGU (25)</b> Nhlamuselo ya nhlokomhaka. Vundzeni bya nkanelo, ku amukeleka na ku twisisa matsalwa.	<b>MAAVELO YA TIMARAKA</b>	<b>XIVUMBEKO NA RIRIMI (10)</b> Xivumbeko, nkhlukelano na maandlalelo. Ririmi, thoni na maendlelo lama tirhisiwaka eka xitsalwana.
<b>Khodi ya 7</b> 80–100%	<b>Vuswikoti bya le henhla ngopfu</b> 20–25 wa timaraka	<b>Vuswikoti bya le henhla ngopfu</b> 8–10 wa timaraka	-Xivumbeko xa kahle. -Masungulo na mahetelelo ya kahle ngopfu. -Nkanelo wa mahungu lama andlariweke kahle. -Xitayili, thoni, na ririmi swi kahle naswona swi pfumala swihoxo.
<b>Khodi ya 6</b> 70–79%	<b>Vuswikoti bya le henhla</b> 17½–19½ wa timaraka	<b>Vuswikoti bya le henhla</b> 7–7½ wa timaraka	-Xitsalwana xi andlariwile kahle. -Masungulo na mahetelelo ya kahle. -Vuxokoxoko bya mahungu swa olova ku byi landzelela. -Xitayili, thoni na ririmi ra kahle swi fambelana na xikongomelo. -Maandlalelo lamanene.

Vundzeni bya papila leri a byi tirhiswi handle ka mpfumelelo wa ntsariso

<b>Khodi ya 5</b> 60–69%	<b>Vuswikoti bya le henhianyana</b> 15–17 wa timaraka	-Ku kombisa ku twisisa ka nhlokomhaka. -Miehleketo yo amukeleka mayelana na nhlokomhaka. -Miehleketo leyi vupfeka, kambe a hi hinkwayo yi nga na nseketelo lowu enerisaka. -Vumbhoni byo twisisa matsalwa.	<b>Vuswikoti bya le henhianyana</b> 6–6½ wa timaraka	-Xivumbeko xa kahle na nkhulukelano. -Masungulo, mahetelelo na tindzimana tin'wana ti andlariwe kahle. -Nkanelo wu nga landzeleleka. -Ririmi, thoni na xitayili swo pfumala swihoxo.
<b>TIKHODI NA MAAVELO YA TIMARAKA</b>				
<b>Khodi ya 4</b> 50–59%	<b>Vuswikoti byo amukeleka</b> 12½–14½ wa timaraka	<b>NKOKA WA MAHUNGU (25)</b> Nhlamuselo ya nhlokomhaka. Vundzeni bya nkanelo, ku amukeleka na ku twisisa matsalwa.  -Ku kombisa ku twisisa nhlokomhaka, kambe a hi swilaveko hinkwaswo leswi kambisisiweke. -Vumbhoni bya kahle byo seketela nhlokomhaka. -Miehleketo leyi seketeriweke a yi khorwisi. -Matwisiselo ya kahle ya tsalwa.	<b>Vuswikoti byo amukeleka</b> 5–5½ wa timaraka	<b>XIVUMBeko NA RIRIMI (10)</b> Xivumbeko, nkhlukelano na maandlalelo. Ririmi, thoni na maendlelo lama tirhisiwaka eka xitsalwana. -Vumbhoni byin'wana bya xivumbeko. -Xitsalwana xo pfumala xivumbeko na nkhlukelano wa miehleketo. -Swihoxo switsongo swa ririmi, thoni na xitayili leswi faneleke. -- -Xivumbeko xa tindzimana xa kahle.
<b>Khodi ya 3</b> 40–49%	<b>Vuswikoti byo enela</b> 10–12 wa timaraka	-Ndlela ya xiyimo xa le hansi xa mahlamulelo ya xivutiso. -Ku twisisa kutsongo ka mahlamulelo ya nhlokomhaka. -Nkanelo wa nhlokomhaka a wu khorwisi, naswona wu na vumbhoni byitsongo byo huma eka tsalwa. -Mudyondzi u pfumala ku twisisa ka tsalwa.	<b>Vuswikoti byo enela</b> 4–4½ wa timaraka	- Nkunguhato na/kumbe xivumbeko swi hoxekile. -Nkanelo a wu andlariwangi kahle. -Xivumbeko xa tindzimana xi na swihoxo. -Swihoxonyana eka ririmi, thoni na xitayili.

Vundzeni bya papila leri a byi tirhisiwi handle ka mpfumelelo wa ntsariso

Phendla

S. G

LMM  
T.P.M

<p><b>Khodi ya 2</b> 30–39%</p>	<p><b>Vuswikoti bya madyondza</b> 7½–9½ wa timaraka</p>	<p>-Ku huhula hi mayelano na nhlokomhaka. -Mbuyelelo wa mahlamulelo, mikarhi yin'wana miehleketo a yi fambelani na nhlokomhaka. -Njhekanjhekisano wo tsana, njhekanjhekisano wo pfumala nseketele wo huma eka ndzimana. -Miehleketo yo tsana swinene ya matwisiselo ya xitshuriwa na tsalwa.</p>	<p><b>Vuswikoti bya madyondza</b> 3–3½ wa timaraka</p>	<p>-Maandlalelo yo ka ya nga enerisi na xivumbeko xo ka xi nga kunguhatiwangi, leswi kavanyetaka nkhlukelano. -Swihoxo swa ririmi na xitayili xo hoxeka leswi endlaka xitshuriwa xo ka xi nga amukeleki. -Xihoxo eka xivumbeko xa tindzimana.</p>
<p><b>TIKHODI NA MAAVELO YA TIMARAKA</b></p> <p><b>Khodi ya 1</b> 0–29%</p>	<p><b>Vuswikoti byo ka byi nga enelangi</b> 0–7 wa timaraka</p>	<p><b>NKOKA WA MAHUNGU (25)</b> Nhlamuselo ya nhlokomhaka. Vundzeni bya nkanelo, ku amukeleka na ku twisisa matsalwa.</p> <p>-A swi olovi ku landzelela nhlokomhaka leyi kaneriwaka hikuva nhlamulo yi na vuxaka byitsongo na nhlokomhaka. -Leswi a ringetisaka xiswona ku hlamula xivutiso i swa xiyimo xa le hanshi. Timhaka titsongo leti twalaka a ti na vumbhoni bya leswaku ti huma ebukwini. -Miehleketo yo tsana swinene ya matwisiselo ya xitshuriwa na tsalwa.</p>	<p><b>Vuswikoti byo ka byi nga enelangi</b> 0–2½ wa timaraka</p>	<p><b>XIVUMBEKO NA RIRIMI (10)</b> Xivumbeko, nkhlukelano na maandlalelo. Ririmi, thoni na maendlelo lama tirhisiwaka eka xitsalwana.</p> <p>-A swi olovi ku vona loko nhlokomhaka yi kaneriwile. -Ku pfumaleka ka vumbhoni bya nkunguhato. -Ku pfumaleka ka tindzimana to twisiseka. -Ririmi ro tsana. -Xitayili na thoni leswi hoxekeke.</p>

Vundzeni bya papila leri a byi tirhisiwi handle ka mpfumelelo wa ntsariso

Phendla  
S.C  
J.M

**TSUNDZUKANI LESWI:** Loko mukamberiwa a nga landzelelangi vundzeni bya xivutso, a tihela ematshan'w eni ya sweswo a titumbuluxela xitshuriwa xa yena, a nga averiwi timaraka ta vundzeni, ririmi na xivumbeko.

**MAAVELO YA TIMARAKA:**

VUNDZENI	(V)	=	25
XIVUMBEKO NA RIRIMI	(XR)	=	<u>10</u>
			35

Vundzeni bya papila leri a byi tirthisiwi handle ka mpfumelelo wa ntsariso

Phendla

S. G.  
L. M.  
L. M.

**XIYENGE XA A: NOVHELE****NDZI NGO TINCIKI – FA Thuketana****XIVUTISO XA 1: XITSALWANA**

- Rice u tlumbiwile hi movha vusiku byolebyo.√√√
- Nsati wa yena N'wa-Xitlhelani u tlhavekile, kutani a lova loko a twa hi ta rifu ra Rice.√√√
- Mpfuleni u rhukana tata wa yena, kutani endzhaku ka loko a n'wi bile u baleka ekaya a ya eka Lefty xigangu xa yena.√√√
- Ntekele u hanya hi ku chava Lefty, hikuva a swi tiva leswaku i xigevenga xa vukarhi.√√√
- Lefty na Walk-tall va hisile makumembirhi wa mabazi ya Ntekele.√√√
- Mali ya Ntekele yi kumeka yi herile hikuva a hiseriwile mabazi.√√√
- Ku wa ka bindzu ra Ntekele swi n'wi hlohleterile ku kucetela n'wana wa yena Manayila ku tekiwa hi mukhalabya Muzayiwe.√√√
- Ntekele u lahla xipimbi xa munhu wo ka a nga n'wi tivi a ehleketa leswaku i Manayila.√√√√

**Nhungu wa timhaka kambe mhaka yo hetelela yi ta averiwa mune wa timaraka.** (25)

**MAAVELO YA TIMARAKA:**

<b>VUNDZENI</b>	<b>(V)</b>	<b>= 25</b>
<b>XIVUMBEKO NA RIRIMI</b>	<b>(XR)</b>	<b>= 10</b>
		<b>35</b>

**[35]****KUMBE****XIVUTISO XA 2: XIKAMBELANTWISISO**

- 2.1 Ekaya ka Ntekele / ekamareni yo tshama eka yona.√ (1)
- 2.2 Hileswi Rice n'wana Ntekele a nga chayisiwa hi movha a lova.√√ (2)
- 2.3 I Khanyisa wa ka Ridonga.√√ (2)
- 2.4 Ntekele a vula leswaku va ka Ridonga i vahedeni,√naswona yena a nge swi koti ku vula Muhedeni a ku maseve.√ (2)
- 2.5 Swiburukwana√ /swihembana√ / swintangwana.√ (Tinhlamulo timbirhi ntsena) (2)
- 2.6 B / N'wa-Xitlhelana a a lovile.√ (1)
- 2.7 Ku khongela.√ (1)

Vundzeni bya papila leri a byi tirhisiwi handle ka mpfumelelo wa ntsariso

Phendla

S.G  
LNM  
TB M

- 2.8 A ndzi ta balekela emaxakeni ndzi ya tshama kona, hikuva a ndzi nga ta swi kota ku tshama na mutswari wa tihanyi to fana na leti.√√  
/A ndzi ta mangalela tatana emaphoriseni, hikuva i vutihlamuleri bya vatswari ku hlayisa vana va vona.√√ (2)
- 2.9 A va ri vanghana/a va ri eka vuthu rin'we ra ntlawa wa swigevenga. √√ (2)
- 2.10 Amukela dyondzo yin'wana na yin'wana leyi twalaka. Xikombiso. A swi kahle ku hlundzuka ku tlula mpimo, hikuva endzhaku ka loko Ntekele a hiongorile n'wana wa yena Rice u vuye a tlumbiwa hi movha./ Vatswari va fanele ku rivalela vana va vona loko va va dyoherile, hikuva va va vangela makhombo. √√ (2)
- 2.11 Manayila.√ (1)
- 2.12 Pluinvee.√ (1)
- 2.13 A va lo khomiwa, hikuva va thangurile movha wa feme ya ka Jesco.√√ (2)
- 2.14 Vultures.√ (1)
- 2.15 Bobs a a yimile na bodo leyi a yi kombisa leswaku patu ri pfariwile emahlweni, √√ va tlhela va pfala patu ku kombisa leswaku ri le ku lulamisiweni, endzhaku ka loko movha wo rhwala mali wa ka Jesco wu hundzile.√√ (4)
- 2.16 Bull√na Scarface. √ (2)
- 2.17 Donder.√ (1)
- 2.18 Hi leswi a a tirha ntirho wa yena exihundleni.√√ (2)
- 2.19 Hi ximumu a va karhatiwa hi ku hisa na tinsikiti,√ kasi hi xixika a va karhatiwa hi xirhami.√ (2)
- 2.20 Ximunhuhathwankulu i ximunhuhathwa lexi hungu ra tsalwa xi rhendzelekaka eka xona/Ximunhuhathwankulu i ximunhuhathwa lexi nga na ku navela ko karhi, kambe xi hiangana na ku tikeriwa eka ku fikelela ku navela ka xona.  
Xik, Manayila i ximunhuhathwankulu hikuva a navela ku tekiwa hi Jamboti kambe tata wa yena a a lava leswaku a tekiwa hi Muzayiwe.√√ (2)

**NTSENGO WA XIYENGE XA A: 35**

## XIYENGE XA B: NTLANGU

### BYOKOTA MADLAYISANA – MM Marhanele

#### XIVUTISO XA 3: XITSALWANA

- Makhanana a nga hloniphi nuna wa yena Mathebula, hikuva a endla timhaka ta vugangu na ndhuna ya le swikwengeni laha a a tirha kona.√√√
- Loko Mathebula a n'wi vutisa u tirisile a vula leswaku loko Mathebula a tlhela u lava ku tlhela na yena a ya exilungwini, kasi a ku ri mano yo pfala vuphukuphuku bya yena.√√√
- Emutini wa Mavundza Makhanana loko a pyopyiwile u yimbelerile a ku: 'Wa mani loyi,' a ri karhi a tshinelela Gezani ndhuna ya le swikwengeni.√√√
- Loko va ri eka n'anga Mavundza loyi na yena a ri xigangu xa yena, Makhanana u nyamarile na Gezani loyi na yena a a ri xigangu xa yena.√√√
- Vuphukuphuku bya Makhanana hi ku rhandzana na Gezani, swi vangerile Mathebula ku ba Gezani a kala a titivala.√√√
- Vuphukuphuku bya yena byi voniwa na hi Nkiyasi loyi a vulaka leswaku: '... Mathebula o u tekile kasi hoo! Wa ha to sungula ehansi, muti wu tsandzile.√√√
- Mavundza u vutisile Makhanana leswaku hikokwalaho ka yini a tiendla onge u rivele vuxaka bya vona.√√√
- Loko nuna wa yena a ahluleriwile rifu, Mavundza u ya emutini wa Mathebula a ya etlela kona.√√√√

Nhungu wa timhaka kambe mhaka yo hetelela yi ta averiwa mune wa timaraka. (25)

#### MAAVELO YA TIMARAKA:

VUNDZENI	(V)	=	25
XIVUMBEKO NA RIRIMI	(XR)	=	10
			35

[35]

#### KUMBE

#### XIVUTISO XA 4: XIKAMBELANTWISISO

- 4.1 Gezani Maluleke / Ndhuna ya le swikwengeni√ na n'anga Mavundza.√ (2)
- 4.2 Eswikwengeni.√ (1)
- 4.3 Hi leswi Makhanana a pyopyiwile , a yimbelela a tlhela a cina a ri karhi a tshinelela Gezani.√√ (2)
- 4.4 A / muendli wa swo biha.√ (1)
- 4.5 A vurisiwa hi ku va a rhandzana na Makhanana, nsati wa Mathebula.√ Ya vula leswaku ku endla swilo exihundleni swa tsakisa.√√ (3)
- 4.6 Leswaku Mavundza u ta teka Makhanana ku ri hava lexi karhataka.√√ (2)

Vundzeni bya papila leri a byi tirhisiwi handle ka mpfumelelo wa ntsariso

Phendla

S.G  
L.M  
T.B.M



- 4.7 Amukela nhlamulo yin'wana na yin'wana leyi twalaka. Xikombiso. A n'wi rhandza a lo ngheniwa hi vuphukuphuku byo lava vavanuna va le handle, leswi hi swi vona hi loko a lava ku tlhelela na yena exilungwini./ A nga n'wi rhandzi hikuva u tsandzeke ku byela Hosi leswaku Mavundza hi yena a nga dlaya Gezani. √√√ (3)
- 4.8 A nga ri na vana.√ (1)
- 4.9 Pōndo / R2-00.√ (1)
- 4.10 I nuna wa yena./I Mathevula./I nuna wa yena Mathevula.√ (1)
- 4.11 Hikuva Mavundza a n'wi nyenya hikokwalaho ka Makhanana loyi a rhandzana na yena.√√ (2)
- 4.12 U chelerile Gezani xiganama a lova endzhaku ka ku va Gezani a biwile hi Mathebula./ U lave ku dlayisa Mathebula hikwalaho ka ku va a chelele gezani xiganama. √√ (2)
- 4.13 Hosi Magamana u n'wi nyikile nsimu leyikulu leyi 'a' yi ta rimiwa hi vanhu hinkwavo, yi byariwa mbewu yo huma eka Hosi.√√ (2)
- 4.14 A a kota ku yingisa na ku va na ntwelavusiwana naswona a kota ku cinca swiboho.√√ (2)
- 4.15 Mathebula u vule leswaku loko ku ri Makhanana a nga he tshami na yena , u ta teka nsati un'wana/ Vukati byi herile.√√ (2)
- 4.16 N'wa-Xipene i hahani wa Makhanana./ Makhanana i n'wana wa buti wa N'wa-Xipene.√√ (2)
- 4.17 'Tihlo hi tihlo, ndleve hi ndleve.' √√ (2)
- 4.18 A nga ri na nsati. √ (1)
- 4.19 Vanhu van'wana vun'anga bya vona a va byi tirhiseli vunene/Hambi wo famba enkoveni lundza ri ta vonaka/Vuphukuphuku a byi vuyerisi nchumu.√√ (2)
- 4.20 Ku va na mahanyelo lamanene. √ (1)

**35****NTSENGO WA XIYENGE XA B: 35**

**XIYENGE XA C: SWIRUNGULWANA/SWIHUNGWANA**

**NDZI NA TIMFANELO – SJ Malungana na NJ Maluleke**

**XIVUTISO XA 5: XITSALWANA**

**NDZI TLAKUSENI ...! – NJ Maluleke**

- Xitereke u tsalerile nhwana wa yena papila ka mbirhi a nga hlamuli. ✓✓✓
- Vanghana va yena va n'wi tsundzuxile leswaku i maendlelo ya vanhwanyana va masiku lawa loko va vona nkarhi wo hlomisiwa wu fikile. ✓✓✓
- Xitereke u tekile livhi a vuya ekaya. ✓✓✓
- Loko a fika ekaya u kumile Xitokisi a tsutsumile. ✓✓✓
- Hahani wa Xitereke N'wa-Nyonga u n'wi tsundzuxile leswaku a ya va tivisa evukon'wanini leswaku va le ndlefeni ku ta hlomisa. ✓✓✓
- Xitereke u yile evukon'wanini na nxangwana ya yena. ✓✓✓
- Loko va fika evukon'wanini va kumile leswaku vinyi va muti a va va amukeli. ✓✓✓
- Va n'wi byerile leswaku makwavo wa yena Xitokisi u kutsurile xuma xa yena. ✓✓✓
- Mhaka leyi yi hlamarisile Xitereke hikuva a nga yi tivi. ✓✓✓
- Xitereke u komberile vakon'wana va yena ku n'wi tlherisela xuma xa yena. ✓✓✓✓

**Nhungu wa timhaka kambe mhaka yo hetelela yi ta averiwa mune wa timaraka.** (25)

**MAAVELO YA TIMARAKA:**

VUNDZENI	(V)	=	25
XIVUMBeko NA RIRIMI	(XR)	=	10
			35

[35]

**KUMBE**

**XIVUTISO XA 6: XIKAMBELANTWISISO**

**... LEYI TIPFUXAKA: NJ Maluleke**

- 6.1 E-Kurhuleni. ✓ (1)
- 6.2 A/ Believe in Christ the Saviour. ✓ (1)
- 6.3 A a ri Korry/ Matshutshu. ✓ (2)
- 6.4 Hinkwavo a va twanana na mhaka yo beja leswaku va ta kuma mali./A va twanana ngopfu no gembula (*gambling*). ✓✓ (2)
- 6.5 Hikuva a a chava leswaku va nga tshuka va hlanganile hileswi na yena a a ri xirho xa kona./Hikuva a ku ri na nawu ekerekeni lowu a wu arisa timhaka to gembula. ✓✓ (2)

- 6.6 -Va fanele va joyina xikimi xo gembula kambe va nga vulavuli hi swona. √√  
-Va fanele va tipfuxa hikuva ku pfuxiwa leyi tipfuxaka. √√ (4)
- 6.7 A ku ri na mali yo talanyana leyi Mufundhisi a nga yi bangangiki. √√ (2)
- 6.8 -Korry Matshutshu a xi ri xidakwa. √√  
-A va tshama va ri karhi va lwa swi fika laha va lamuriwaka hi vasoxaliweke. √√  
-Korry a tshamela ro chicha nsati xiyimo exikarhi ka vanhu. √√ (6)
- 6.9 A a vula leswaku ku hava loyi a nga ehenhla ka yena./ Hi yena a lawulaka kereke. √√ (2)
- 6.10 - A ri munhu wo pfumala ntiyiso. √√  
- A ri na xihundla eka swirho swa yena swa kereke. √√  
- A navela vasati va vanhu. √√ (6)
- 6.11 Hinkwavo a va ri swirho swa 'get-rich-schemes' exihundleni. √√ (2)
- 6.12 Amukela nhlamulo yin'wana na yin'wana leyi twalaka. Xikombiso. A swi fanelangi hikuva Mufundhisi a nga dyisa mali ya kereke yi nga ha vuyi./A swi fanelangi hikuva nawu wa kereke a wu pfumeli. √√√ Swi fanerile hikuva vafundhisi va hola mali yitsongo. √√√ (3)
- 6.13 Amukela dyondzo yin'wana na yin'wana leyi twalaka. Xikombiso. Hambu wo famba enkoveni lundza ri ta vonaka. √√ (2)

35

**NTSENGO WA XIYENGE XA C: 35**

## XIYENGE D: VUTLHOKOVETSERI

### XIVUTISO XA 7: NDZI WISISE – RK Gum'sani

- 7.1 Xitlhokovetselo lexi xi vulavula hi munhu loyi a nga eku vileleni hikokwalaho ko va un`wana munhu a n`wi sala endzhaku, a xiyaxiya mafambelo, timhaka ni matirhelo ya yena hinkwawo, kutani muvileri u tsundzuxa munhu loyi leswaku a hambana na yena a tiva ta yena.√√√ (3)
- 7.2 1 Loko dyambu ri xa/Loko dyambu ri tihava.√√ (2)  
2 Un`wana na un`wana u ya entirhweni wa yena.√√ (2)
- 7.3 Macingelani.√ (1)
- 7.4 Xana u ta languta rini tshanga raku?√ (1)
- 7.5 B/ Muvileri u hlundzukile.√ (1)
- 7.6 Wena loko u pfuka u ehleketa mina ntsena.√√ (2)
- 7.7 Muti.√ (1)
- 7.8 Mahlo lamakulu.√ (1)
- 7.9 Amukela nhlamulo yin`wana na yin`wana leyi twalaka. Swa khorwisa, munhu wa mahlevo wa swikota ku landzela munhu un`wana eka hinkwaswo leswi a swi endlaka leswaku a ta kuma swo vulavula hi swona a n`wi onha vito.√√√ ½ (3½)  
[17½]

### XIVUTISO XA 8: N`WINI WANGA – M Malungana

- 8.1 Xitlhokovetselo lexi xi vulavula hi munhu loyi a khongelaka a kombela ndzivalalo eka Xikwembu hikwalaho ka swidyoho leswi a swi endlaka laha misaveni. Wa ringeta ku endla leswinene leswaku a tsakisa Xikwembu kambe wa tsandzeka hi swihoxo na miringo ya misava yi nga tala.√√√ (3)
- 8.2 Ntlhamu i xitirhisiwa lexi tirhisiwaka ku rhiya no phasa swinyenyana na swihari.√√ (2)
- 8.3 Ku le ku khongeriwani.√√ (2)
- 8.4 I Sathana.√ (1)
- 8.5 Ndzi phuli ephungulweni tatana.√ (1)
- 8.6 I vuvabyi byo ta hi xihatla.√√ (2)
- 8.7 C / Swidyoho swa mutlhokovetseri swi tele ngopfu.√ (1)
- 8.8 N`wana lontsongo loyi a ha ku velekiwaka.√ (1)

Vundzeni bya papila leri a byi tirhisiwi handle ka mpfumelelo wa ntsariso

Phendla

S. G  
L. M  
T. B. M

- 8.9 Chochovela.√ (1)
- 8.10 Amukela dyondzo yin'wana na yin'wana leyi twalaka. Xikombiso. Munhu u fanele ku hanya hi ku xiyaxiya evuton`wini leswaku a nga weli emiringweni./ Vanhu va fanele ku kombela ku rivaleriwa loko va dyohile.√√√½ (3½)  
[17½]

**XIVUTISO XA 9: KU LANGUTIWA VITO – RK Maluleke**

- 9.1 Xitlhokovetselo lexi xi vulavula hi vukungundzwana lebyi nga kona etikweni, leswi endlaka leswaku vanhu lava va nga na ndhuma hambu loko va endla swo biha, milandzu ya vona yi helela emoyeni, kambe swisiwana leswi swi nga endla milandzu yo fana na ya vona swi khomiwaka swi ya ekhotsweni/ejele.√√√ (3)
- 9.2 Swi vula leswaku wa dlayiwa a nga si vulavula timhaka to tala. √√ (2)
- 9.3 Ntila wa 8 wu vula leswaku swigevenga swi va swi tiveka kambe a swi khomiwi swi ya ekhotsweni.√ Wa 9 wu vula leswaku timbhoni/kumbe vanhu lava nga vona vugevenga loko byi endlwa va chava ku vulavula hikuva va nga dlayiwa.√ (2)
- 9.4 Vana vambirhi lava va nga velekiwa hi siku rin'we hi wansati un'we.√√ (2)
- 9.5 Swin'wana swi fana ku tlula swin'wana.√√ (2)
- 9.6 A / Nandzu wu mangariwa wu tlhela wu herisiwa.√ (1)
- 9.7 I vanhu lava tivaka timhaka to karhi kambe va chava ku vulavula.√ (1)
- 9.8 I xitirhisiwa xo tivhikela hi xona enyimpini.√ (1)
- 9.9 Amukela nhlamulo yin'wana na yin'wana leyi twalaka. Xikombiso. A ndzi ta tsala papila ro kombisa ku vilela ndzi ri kongomisa ekhotonkulu. Khotonkulu yi ta avanyisa handle ko langutisa xiyimo xa munhu.√√√½ (3½)  
[17½]

**XIVUTISO XA 10: RA DZINDZA – M Malungana**

- 10.1 Xitlhokovetselo lexi xi vulavula hi madzolongu lawa ma nga kona emindyangwini, lama vangaka timholovo na ku dlayiwa ka vavasati na vana lava va nga riki na nandzu. √√√ (3)
- 10.2 Yi hlamusela leswaku ku na xiphiqu lexikulu ku fana na loko tilo ri dzindza.√√ (2)
- 10.3 Nuna,√ na nsati.√ (2)
- 10.4 Yi hlamusela leswaku i wanuna wa njhani wo loko a holova na nsati, a dlaya ndyangu hinkwawo.√√ (2)

Vundzeni bya papila leri a byi tirhisiwi handle ka mpfumelelo wa ntsariso

Phendia

S.G  
LNM  
TBM

10.5	Xibamu. ✓	(1)
10.6	Mintsumbu. ✓	(1)
10.7	C/ Va tshinya vavanuna leswaku va nga hlundzuki ✓	(1)
10.8	I vavasati ✓ na vana. ✓	(2)
10.9	Amukela nhlamulo yin'wana na yin'wana leyi twalaka. Swa khorwisa, hikuva va tele vavasati na vana lava nga baleseriwa hi vavanuna loko va ri na swiphigo emindyangwini. Minkarhi yo tala vana va dlayiwa va nga onhangi nchumu. ✓✓✓ ½	(3½) 17½]

**NTSENGO WA XIYENGE XA D: 35**  
**NTSENGO WA TIMARAKA: 70**